

249712

20379/10

Бібліотека „Вільної організації укр. учит. на Буковині“.
Під редакцією Ілярія Карбулицького.

Число 10.

Гнат Хоткевич.

—

Р
34633

ЕМІГРАНТИ.

Драматичний малюнок в одній дії.

Ціна 30 сот.

Мамаївці, 1910.

З друкарні тов. „Руска Рада“ в Чернівцях, під зарядом
Івана Захарка.

Присвята М. К. Заньковецькій.

НБ ПНУС

249712

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту

Інв.

249712

Убога, обідрана кімната під самим дахом; справоруч вікно,
біля него стіл.

МАРІЯ (стоїть і дивить ся у вікно). Ось і вона —
свобідна країна... Свободи мислі, житя... Опоети-
зована, знесена на педестал доморослими хвали-
телями. Ще з дитиньства звикли ми дивитись на
тебе, як на землю обітовану, мислили о тобі но-
чами. Наші учителі житя учили нас любити тебе,
боготворити і, коли трафлялось навколо нас щось
погане, говорили нам: „Се тут, у нас, в некуль-
турній країні! А от там, за кордоном, де тисячі
літ бороли ся люди за здобутки культури, де
кожен ступінь землі облитий кровю мучеників за
ідею — о, там не так. Там вільно живе чоловік!
Вільно дише, вільною мислею сягає над землею —
і не стоїть над ним азиатський уряд і не забиває
єго „праці нерозуміне мас“. І ми слухали тих своїх
учителів і кохали той край щасливий, де так сво-
бідно жити...

Але чому-ж ніхто не сказав нам ні разу, як
легко... у м и р а т и в сій свобідній країні? Чому
не розказав він, що зробила тут з людей їх куль-
тура, чи з'очерствіли вони в борбі за істнованє
і осліпли, оглухли до брата свого? Чому не ска-
зали нам хоч один раз, що, наміряючись їхати сюди,
треба насамперед грошей... багато грошей і... мало
совісти? Може не тікали-б ми тоді за щастєм
в сю свобідну країну і, коли вже вмирати, то во-
лїли-б красше умерти на своїй землі! (протягає руки)
О, як люблю я тепер тебе, далека, широка,
некультурна моя країно! Як люблю я тебе, некуль-

турну, з темним людом, але хорошим, ласкавим, привітним! І як тяжко, як безумно тяжко мені тут... серед сеї культури... серед сих диких культурних людей... Душить мене... давить мене ваша... культура... куль... Що се зі мною?... (хапає ся за груди) Стривайте, стривайте... голова... ох... (сідає і довго сидить, потім встає і випиває води; з жалібним усміхом). Се так ясно чому... Я хора... Є така хвороба... лікарі називають її голод... І ми уже два дні хоріємо на ту хворобу... Два дні... (довга павза). І куди він пішов?... Навіщо?... Як він може ще ходити?... А от мене вже напала якась сонна апатія... І не хоче ся ні їсти, ні рухатись... нічого... Тільки спати, спати... Я-б отсе... упала-б... та й заснула... краще-ж би на віки... А Юрій, щоб сів біля мене і читав біля міні книжку про те, чи живуть люди... там... далеко-далеко... в нашій некультурній країні... І як річка тихо плюскоче ся, і поля широкі вилискують ся житом, а молодиця йде по воду... витягає з печі хліб.. горячий — і пара ве над ним... (стрепенулась). Що се є? Що се зі мною?... І знов крутить ся усе!... (ухопила ся за голову; після павзи). Що-ж нам робити? Юрчику, мій милий голубчику, що-ж нам робитоньки?... Не хочу-ж я, не хочу дивити ся, як мучиш ся ти за мене і за себе. Мій ти соколи ясний! Скажи-ж мені, що вдіяти мушу, щоб... (зупинилась...) хаха... щоб... наїсти ся! Я не знала доси, я, їй Богу, не знала, що для того, аби наїсти ся — треба спільно мучити ся, треба врешті перестати бути чоловіком. О, Боже! Та що-ж се таке є!... Що-ж се за конгломерат такий жите, коли я, для того, щоб жити, щоб почувати, щоб іти вперед, любити світ, генія Бога — я насамперед повинна... наїсти ся! Не хочу, не хочу, не хочу... я хочу бути незалежною від того. Я хочу любити без хліба. Любити, любити... Всіх любити... І хочу робити... робити так, щоб усі люди були щасливими... Так дайте-ж мені сієї роботи! Ти, свободна країно, земле обітована, оспівана, злеліяна в мріях! Не дай-же загинути двом істотам,

перед ними тільки що розкриватись почало жите і яким воно усміхало ся ще так недавно! Дайте-ж мені їсти! Нагодуйте-ж ви мого Юрія — і ми віддамо вам за те все... Купіть у нас наше богацтво, адже-ж дешево, ой, як дешево ми вам его продамо (хтось стукає в двері). Ой!... Хто там?

ГОЛОС. Прошу пані... Можна до вас?

МАРІЯ. ...Можна... ідіть...

2.

ПАНІ S. (оглядає бистрим, ледве помітним, але проникливим зором). Цілую руці, дорога пані. Пшепрашам дорогу пані — може не в пору? Ху... як-же високо до вас... аж задихала ся. Може пані дорога чим були заняті?

МАРІЯ. Ні... нічим... Але... чим можу служити?

ПАНІ S. Пані приїхали? Певно з Росії?

МАРІЯ. Так, з Росії.

ПАНІ S. А то... пан — то певно чоловік пані?

МАРІЯ. То мій чоловік.

ПАНІ S. А так, так. То я виджу, виджу. О, я гляну раз тільки — і я вже бачу.

МАРІЯ. Але вибачайте... я вас зовсім не знаю і... власне, чого вам... що вам?..

ПАНІ S. Ах, пані моя, найдорожша! я маю справу до пані. Я теж колись жила в Росії.

МАРІЯ. Ви жили там?

ПАНІ S. А як-же, як-же! Гарна сторона... богата, хороша сторона.

МАРІЯ. А якже ви сюди попали?

ПАНІ S. Як? Ох, пані моя дрога, то вже я не вем, як вам і розказати. Але ви така добра пані, то я вам скажу. Мене узяв сюди... ну... один пан сказав, що женить ся зі мною і все, а сам завіз сюди та й кинув.

МАРІЯ. Бідна ви... як-же ви жили? Що-ж ви робили?

ПАНІ S. Ох, Матко Боска — скільки я горя натерпіла ся, поки не стала на свої ноги — ай-ай-ай!... Ну, я тепер, слава Богу, я маю заробіток

і другим навіть можу помагати. І на вас отсе я дивилась кілька вже часу — і так мені вас жаль, так жаль... Така слічна пані, така пшистойна — і не має порядного убраня.

МАРІЯ. (усміхнувшись). Убраня? Що убрane... Ми їсти не маємо чоґо.

ПАНІ S. Ай-ай-ай!...

МАРІЯ. А так, так. Може се смішно, може се дико — але се так. Слухайте: я не знаю вас, я в перше вас бачу, але ви терпіли нещастє, знаєте горе, може навіть знаєте голод, оттак як ми єґо знаємо тепер — то ви повинні сказати мені. Скажіть, що ви почували в такі хвилини? Чи чули ви любов до людей, бажанє саможертви за них, бажанє їм щастя та красшої долі? Чи хотіло ся вам і в хвилину голоду так само віддати жите за високу ідею — сей Божий поцілунок, подарований людям? Чи може... і ви... оттак само як я, чули... ненависть до всіх. До всіх, хто наїв ся сьогодні, хто викидає хліб собаці і готує для неї горячу юшку. До всіх тупих, ситих, неспосібних добачити муки голода у другої людини; до всіх тих, хто „голоднаго од пянаго не умієт отличити“... Може й вам стидно, стидно ставало за те, що ви так нерозумно віддавали молодість за безцільні мрії на користь сим подлим двоногим звірям, що рівнодушно відвертають ся пріч, коли ви дивитесь на них горячішим від голоду поглядом. О, вони хотіли би, щоб ви впали перед ними на коліна і молили зі сльозами, обіймаючи ноги, — тоді вони ласкаво зглянуть ся і кинуть тобі шкірочку хліба з свого столу. О, як гидко! Як не хоче ся жити, як не хоче ся бачить їх усіх, усіх, усіх! (то ходить то сідає, то знову ходить).

ПАНІ S. А так, так, мила пані... хиба я того не знаю? О, добре знаю.

МАРІЯ. Навіщо? Навіщо ми кинули ся у сей вир життя? Кому-ж ми користь принесли тим, що подарували свій спокій, і тихий вечір і маленьку ла-

скаву кімнаточку і милу бесіду місячною ночью? Нікому, нікому... За дурницю пішло наше щастє — за дурницю підуть і літа молоді...

ПАНІ S. Пані певно мали посаду яку в Росії?

МАРІЯ. Мали... і я і Юрій... Ми учителювали на селі — і нам здавало ся, що ми робимо велике, святе діло! Як се смішно тепер... Ну, і робили ми оте „великеє“ діло, були щасливі, а тим часом... тим часом счинило ся в Росії те, чому імени не має. Дикі звіри серед білого дня стріляли людей, дітий, козацкі орди наводили без'умний жах на цілі округи, насилували дівчат. Єнерали, що ганебно бігли перед Японцями, тепер показували чудеса хоробрости над без'оружними людьми і стріляли і вішали цілими сотками. Села горять, по вулицях міста стріляють з гармат. Тюрми переповнені, все, що було лїпшого, світлїйшого — сидить по тюрмах, острогах, навіть в льохах та підземелях. Та... лучше і не говорить — словами того не розкажеж...

Ну, і нас теж хотїли запакувати, але ми втекли завчасу. Ховались два місяці то там, то там; жили собачим якимсь житєм, перебуваючи з дня на день на чужій ласці. І врешті, щоб збути ся нас, нам порадили їхати за кордон. О, як ми зраділи! За кордон! За ту невидиму, але міцнїйшу від усіх мурів лїнію, що віддїляє світ від темряви, свободу від тиранії, жите від смерти моральної. Туди-ж так часто літали ми думками обоє, так часто любували мислею кожен відомий нам з книжок кутичок, кожний монумент культури. І поїхали... Дурні, дурні... Та красше умерти було-б там, під рїдним небом, нїж тут, серед сирих, як люди стїн і серед холодних, як стїни людей...

ПАНІ S. Ох, пані, пані — як мені жаль вас...

МАРІЯ. Поїхали... Переходили через кордон так, без документів. Боже! Як згадаю я ту ніч! І досї страшно та холодно. Темрява, вітер, дощ... Дощ такий, що не встигли ми виткнути ся на поріг, то до ниточки вже були мокрі... Пішли...

Річка — аж чорна. Там замерзло вже, а тут замерзає — і хвилі, хвилі... А вітер рве одіжку, пронищує до кісток... і серце так бє ся, бє ся... посеред дикого страшного поля. І хоче ся молитись, і хоче ся втекти куди-небудь — хоч в тюрму, хоч на смерть, аби назад, назад...

Каже нам провідник — треба брести річку. Ми побрели... Юрій взяв мене на руки... іде... Зайшов по груди в воду — і я чую, що він ледве держить мене в високо піднятих напружених руках... вже хитає ся і боре ся зі струєю... А я клену, клену себе, що дозволила себе нести...

Але нарешті перейшли. Десь недалечко пихнув огник. Пачкар сіпнув нас — і ми стали. Серце так і замерло... „То сторожа, — шепоче він нам — давайте всі гроші, які є при вас, а то крикну і вас застрелять“. Але Юрій узяв єго за горло, витяг револьвер і сказав: „Поки застрелять нас, то я тебе як собаку застрелю тут, на місци“!.. І пачкар перелякав ся, повів нас далі. Десь ми обсушили ся, переночували і на ранок — цілували один одного. Ось ми вже тут! Ось ми в свободній стороні! То пусте, що було позаді! Тепер єго не має — і не верне ся більше ніколи. Почне ся нове, світле, хороше жите!... І почалось... Але почалось таке, що не дай, не приведи Господи, не тільки переживать, а говорить про се! Почалось таке, що довело нас ось до того стану, в якому бачите ви нас зараз. Ми не їли два дни. Ми продали все, що могли продати і з'їли. Ми просимо роботи, хоч якої небудь, хоч найгіршої — але нас ніхто не розуміє і не хоче розуміти. Нас женуть з сієї хати — і завтра ми можемо опинити ся на мостовій, об яку зостає ся тільки розбить собі голову. Ось я вам перед вами! Я продала все, що тільки мало хоч яку-небудь ціну на вашому базарі. Щож мені ще продать, що?

ПАНІ S. O, пані! Нащо продавати? Ви і так зможете мати гроший скілько схочете. Така ладна

пані, такі очка, та щоб голодні сиділи? О, се неможлива річ!

МАРІЯ. Що ви говорите? Я вас не розумію...

ПАНІ S. Ну, хіба ви вже такі маленькі?...

МАРІЯ. Я, право... не розберу...

ПАНІ S. (підморгує). Ви мене зрозумієте з одного слова. Ще не зовсім вас кинуло щастє, вам скажу. Тут на долі в партері мешкає один пан. Ой який то шляхотний, багатий пан! І пані єму так ся уподобали, що він, бідний, приходиться до мене учора і каже: нехай та пані прийде до мене на малу коляцийку, то я вже не пожалую гроший. А як добре познайомимо ся і вона мені уподобає ся, то й зовсім до мене може перейти.

МАРІЯ (стоїть мов остовпіла) Як?! Як ви сміли... як... (нараз кричить істеричним голосом) Пріч!... Пріч, негіднице!... Пріч, а то я тебе звелю викинуть у вікно! Я застрелю тебе... Юрчику, Юрчику... Деж ти, мій голубе? На щож ти мій голубе? На щож ти мене кинув тут одну, саму самісеньку? На щож ти zostавив мене тут, щоб вони знущали ся надомною?... Та прийди-ж ти, Юрію, захисти мене, бо не можу-ж я вже, не можу... сил немає у мене... Вони душу вже мою торгують, хочуть одняти мене у тебе, хочуть купити мене, як шматок мяса... О, Господи милостивий!.. Ти-ж бачиш, Ти-ж чуєш все те — так чому-ж Ти громом не грянув на сих звірів, на сих нелюдів проклятих! (несамовито) Пріч! Пріч, негіднице!.. А то я горло тобі переріжу, коли ще хоч хвилину буду бачить тебе тут! (падає на коліна, головою в ліжку і важко ридає).

ПАНІ S. Чого ви, пані? Чого ви так стрівожили ся? Пхі — велике діло (підходить).

МАРІЯ (зхоплює ся). Не підступай! Ти, жабо холодна... змія, що повзає на смітнику і кусає смердючим жалом...

ПАНІ S. Ого!.. Так от як пані? Ой які ви суворі та недіткливі!... Певно не дуже ще голодні. Ну, то добре, добре і я зачекаю. Тільки не

я вже буду приходити до пані, а пані до мене. Ого! Прийдеш, прийдеш! І просити ще будеш, щоб я провела та показала, де той пан мешкає.

МАРІЯ (заломивши руки) Мамочко, мамочко!.. Чи чуєш ти, що говорить твоїй Марусеньці, твоїй маленькій?.. Ти-ж колихала мене та приговорювала: як би не розбили тебе, мою лялечку любу, як би не розбили... А вони — мало того, що жите розбили, розвіяли, але душу, душу мою опаскудити, обблювати хотять. (з мольбою) Ідїть... Ради Бога йдїть відцїлля, бо я не знаю, що зроблю з собою, коли ви тут будете ще довше...

ПАНІ S. Добре, добре — я піду. А пані як надумують ся, то прошу прийти до того пана; він чекати ме між пятою а шестою (їде, зустрічає ся з Юрієм і хутко зникає.)

3.

ЮРІЙ. Що се за мадам?

МАРІЯ (кидас ся). Юрчику, Юрчику, сонце моє яснеє... Де-ж ти був, де-ж ти ходиш? Нащо-ж ти кидаєш мене тут саму-самісеньку, щоб приходили вони до мене, щоб душу мою виривали. Як би ти знав, як би ти знав тільки, Юроньку мій любий, хороший... Та чи на те-ж ми з тобою зійшли ся, любили ся, щоб чути...

ЮРІЙ. Що за голосїне? Що стало ся?

МАРІЯ. Ох, чи думала-ж я коли, що дійду до того? Чи думала так низько впасти, спустити ся на самісеньке дно, щоб кожний міг прийти і торгувать, як бидло. Та красше було-б умерти разом з татусем, коли він говорив: „Прощай, доню, — може не на довго... Навіщо-ж, навіщо я приїхала сюди, навіщо пізнала тебе, навіщо я стала тим, чим я є...

ЮРІЙ. А!.. Красненько дякую... Ще трошечки — і почне ся вже цілком по міщанському: Лучше-б я у батюшки, у матушки дівувала, ніж за тобою, голодранцем, з голоду здихала... Як се

культурно і благородно... Докорять мені тим, що я не можу прогодувати тебе, дати тобі наїстись. Се стидно, Маріє Вікторовно — і чого вже чого, а сего я не ждав від вас... Ти не маєш права докорять мені тим, бо я спільно-ж не їв, як і ти, а може навіть більше. Ми однаково голодні і однакове право у нас докоряти одно одному... Що-ж мені — з себе шматок мяса вирвать, щоб нагодувати тебе? Так дай мені ножа, я виріжу, а ні — то на вашу ласку: виріжте самі скільки хочете.

МАРІЯ. Юрій... Що ти?.. Що ти?..

ЮРІЙ. А те, що я волів би ще три дні не їсти, готов умерти з голоду, ніж чути як ти каєшся в тому, що зійшла ся зо мною, що любила колись мене!

МАРІЯ. Я?.. Я?!..

ЮРІЙ. Ти! Ти!.. Так не могла би зробити остатня міщанка, а ти, інтелігентна, культурна людина, не посоромилась кинути мені в вічі такий... хамський докір. Стидно! Та коли-б у тебе в душі тліла хоч іскорка людського якого почуття — у тебе язик не підняв би ся говорить оттак... Безстидниця!..

МАРІЯ (вся тремтить). Юр... Юрчику... Я... я... я думала... що ти пожалієш мене... що ти прийдеш... обігрієш... А то, вона, вона... а то... вона...

ЮРІЙ. При чому тут „вона“?

МАРІЯ. Он та... прийшла... говорила, що там живе у низу... і мене, мене кличе...

ЮРІЙ (ядовито усміхає ся). А... Уже пани кличуть? О, се добрий знак. Значить, є ще чим поторгувать. І коли-ж вам угодно буде піти?

МАРІЯ (скрикує). А!!! (забила ся в куток).

ЮРІЙ. Чого ви так полохаєтесь? Акторство тут не до речі, і коли люди два дні не їдять, то не має чого полохати ся того, що може дасть пообідать. Принаймні я знаю одно: коли-б мені зараз сказали украсти, убити, зарізати когось задля того, щоб мати змогу кинуть вам шматок хліба

в вічі — я не задумав ся-б ані на хвилину. Тільки шкода, що і на се треба уміня — і з мене певно вийшов би поганий злодій. А у вас — у вас все так просто робить ся... Весь капітал завжди при собі... Вічна рента!.. Що-ж тут такого? Тепер вік експльоатації всяких богацтв. Тільки треба пильнувати, щоб відсотки були як найбільші...

МАРІЯ (хитає ся, хитає ся і сідає на ліжку).

ЮРІЙ. Марусю! Марусю... Що з тобою?.. Маню?

МАРІЯ. Нічого... нічого... Се так, се так... Се пройде зараз... зараз... зараз... (тихим рухом відхиляє его прич).

ЮРІЙ. Манечко... Може води тобі?

МАРІЯ. Не треба, не треба... Пройде (знов відхиляє его тим же самим рухом).

ЮРІЙ (після павзи). Відхиляєш мене... Тільки треба не таким лагідним рухом, а відштовхнуть, як пса. Тоді вже мені зовсім добре буде... (павза). Маню... Невже мені треба ще в тебе прощення просить і може банально становити ся на коліна і цілувать руки? Маню... Скажи-ж що не треба тобі того. Ти-ж така чутлива була завжди, то скажи, що ти й без того бачиш, як тяжко мені і як я караю ся за ті слова образи і бруду, які вилив на тебе... Маню... Скажи, що ти вже не памятаєш того, що я тобі наговорив і що ніколи, ніколи в житю не спомянеш про те ані словом... Скажи... скажи мені так — а то я з ума зйду, бо я не можу бачити твоїх очий, не можу бачити твого мертвого лица (плаче, стюючи на коліна біля неї).

МАРІЯ (тихо голубить). Милій... голубчику... Я вже забула все і ніколи не спомяну нічого... То-ж не ти говорив — то голод...

ЮРІЙ. Так, Маню, так... голод... Я голодний звір тепер, Маню, а не чоловік... Мене люди обернули в звіра... Я-ж ходив, знов просив їх і плакав... оттак, як перед тобою плачу зараз — а вони не хотіли мені вірить і сміяли ся надо мною...

МАРІЯ. Роскажи мені, роскажи, соколе ясний... тобі лекше буде...

ЮРІЙ (сїдає обіч неї на ліжку). Мені порадили йти тут до одного страхового товариства. Пішов — ранійше всіх пішов... Дали мені щось написати на пробу. Я написав тремтячими від голоду руками і дав їм. А тут нараз приходить той пан... як его... я забув прізвище... Той, знаєш, що я у перше звернув ся до него і ще просив: Що дайте, то дайте хоч слюсаря нарешті. Він прийшов: „О! Ви й сюди попали?“ „Так“, кажу, „прийшов наймати ся за писаря“. — „Ви-ж мені казали, що ви слюсар, а тепер кажете, що ви писар?“ — Як варом мене облило від тих слів... О, як хотіло ся мені крикнуть ему в вічі ообразливе слово, ударить его по щоці!.. Але я стримав себе і сказав тільки: Стидно вам, добродію... Але мабуть і се „стидно“ здало ся панови образливим, бо він не захотів більше зо мною і гворить. І я вийшов відотіля, опльований, засоромлений, як бувають засоромлені тільки ті, що хочуть їсти і за безцінь продають свою працю. О, та будьте-ж ви прокляті, всі, хто визискує людей, хто живе чужим трудом, і хто має его стілько, що може відкидати — і відкидає найголоднішого. З якою радістю я крикнув би сеє на весь світ!

Культурні люди!.. Европа!.. Гидотний смердючий смітник з людьми — малпяки, що помазали ся зверху культурою, одягли ся в елегантне убранє і думають, що стоять на версі культури. Оті, сотні їх ідуть зараз вулицею. Підійди до першого лїпшого з них і скажи, що я умираю з голоду — він відштовхне тебе. Він не повірить навіть, що у него, в їх великому культурному місті є двоє людей, що умирають, буквально умирають з голоду. І не двоє може, а десятки, сотні...

МАРІЯ. Я отсе опамяталась і думаю... Я думаю, що... не треба було мені вже так... остро і відразу відкидати пропозицію отієї... мадам... Було-б спершу подумати...

ЮРІЙ. Як се прикажете розуміть? Як тонку помсту мені за мої слова? Не ждав я від тебе того, Марусю... Ти-ж сказала, що забула і не згадаєш ніколи, а сама... Не хороше так, Марусю, не хороше... Я сам знаю, що я плебей, що я мужичого роду і не виховав ся так аристократично, як ти. Я сам знаю, що не умію иноді здержати себе, і моя натура, моя мужицка середина бере верх тоді — але більше від мене ніхто не карає ся за власну некультурність, Я борю ся з нею день і ніч, гризучи сам себе — і право, Марусю, не потребу, щоб мені показували ще на тее пальцем.

МАРІЯ. Ні, Юрію — я і не думала про те (встає, підходить до него і кладе єму руку на плече). Слухай, Юрію. Давай поговоримо серіозно, спокійно, як то личить людям в нашому стані. Будьмо хоч на хвилину фільозофами. Слухай... Що змінить ся, як я справді пішла-б на... на один вечір до того пана?.. Що?.. Нічого... Лише те, що ми могли-б перебути на ті гроші ще де-кілька часу, за який знайшли-б собі роботу; з Росії прийшли-б листи, а може й гроші.

ЮРІЙ. Маню... я не розумію тебе...

МАРІЯ. А між тим я звертаю ся як раз до твого розуму. Забудьмо все. Забудьмо ті взаємні непорозуміння, які повстали межі нами зараз, і давай врешті порозуміємо ся, але тверезо, солідно, як слід справді розумним людям. Я сиділа, думала отсе — і прийшла до тих виводів, що я можу... і навіть... повинна піти до того... добродія...

ЮРІЙ. Стривай, Марусю... Се... мистифікація яка, чи що?..

МАРІЯ. Ніяка мистифікація. Я просто виджу наші обставини, наші засоби боротьби, наші шанси — і бачу в сему єдиний вихід. Принаймні в даний момент.

ЮРІЙ. Продать себе?..

МАРІЯ. Ну, Юрію, що ми будемо грати ся в хороші, романтичні слова. Ми не діти і живемо

не в віці мінезингерів та трубадурів. Я знов кажу тобі, що звертаюся до твого розуму, не до почуття. Почування обманюють нас часто і вірити їм не варто. Та врешті вони і не довговічні, а що найважніше — ми ніколи не можемо відділити своїх, власних своїх почувань від пережитків, від того часто тяжкого насліддя, яке залишили нам наші батьки, діди, прадіди і навіть той чоловік, що в перший раз сипав могилу високу серед степів нашої України. От і тут: навряд чи міг би ти відрізнити, що відчуваєш ти, ти яко індивид — і що відкликаєся в тобі, яко відгомін пройшовших віків. І от мені здаєся зараз, що ті докази, які міг би ти привести проти мого рішення — се і є пережитки, те наслідде романтизму, яке певно є і в тобі і в мині. Але увільнімся від того. Будьмо самими собою, будьмо реальними дітьми двадцятиого віку. Ти розваж справді серйозно і без трагізму — що ми тратимо? Нічого, абсолютно нічого.

ЮРІЙ. Як!? Се ти мені говориш! Ти, моя святая, мій ідеал! Хто з нас збожеволів?

МАРІЯ (з гірким усміхом). В усякім разі не я...

ЮРІЙ. Ти ще смієшся?! Так по твоєму продуть себе за ринський першому распустникови — се значить нічого не загубить? Так по твоєму се так природно, так звичайно — піти до хати якогось купця і, поторгувавшись, віддати йому своє тіло для ласкавого вжитку? І він буде роздягати тебе брудними тремтучими руками, і буде цілувати, і буде голубити... І потім скаже: ви занадто холодні для такої ціли — і ти мусиш зробитися палкою, горячо цілувати його, дивитись на його голе, дряблеє тіло... І... і... і... все те нічого? Марусю... Та... та... я не знаю... у мене не поміщаєся все теє в голові... Невже я все те чув, чув власними вухами?

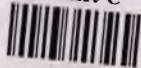
МАРІЯ. Годі, годі, годі... Все те слова, слова і слова.

ЮРІЙ. Та що-ж не слова по твоєму? Які-ж тут слова, коли ти хочеш продати ся першому, хто тільки поманив тебе карбованцем? О, тепер

я вірю в той наслідок, про який ти тут зараз розпинала ся! Сказала ся в тобі кров твоїх распустних предків аристократів — і тобі віддатись першому мужчині все одно, що піти на прохід... А! та я не можу говорить. Замовчи, а то я викину ся з сего вікна!

МАРІЯ (не дає докінчити, те-ж кричить). Ні, ти замовчи!.. Ти кидаєш мені слова докору, ти обливаєш мене брудом — а не маєш найменшого права до того. Ти ховаєш ся за безпідставне, архаїчне слово „продать себе“ — і не вкладаєш туди ані найменшого змісту. Ти не тямиш навіть, що значить продать себе. Хиба ти не подавав руки сотням жінок, що вийшли заміж без любови — і от уже дійсно продали себе на віки-вічні? Хиба ти не був у доброму знакомстві з такими, про котрих добре знаєш, як вони за спиною мужа продають себе за ласку, за ману любови, що відкинули єї колись як непотрібну річ? А хиба ті жінки, що тілом zostали ся ніби, ніби-то чисті, а розпоганили, продали душу свою, напустили туди всякої мерзоти і смроду — хиба вони заслугують більшої поваги ніж я? О ні, Юрію!.. Я не впаду, хоч і продам себе на момент. Я знати му, що віддаю себе за тебе і за себе — і верну ся сюди такою-ж чистою, як і пішла! Бо душі своєї я не продам. Душа — твоя і нічия більше... Знаєш, колись „преступник і убивець“ Раскольников упав на коліна і уклонив ся до землі Соні Мармеладовій, дівчині вуличній, бо відчув в ній душу святу, непокаляну і незахвантану брудними руками... От так і ти повинен був би впасти передо мною, коли-б зрозумів, що не має тут ні куплі, ні продажі, а є голод і є... підлота людска. (Юрій плаче, схиливши голову на руки). Не плач же, не плач, Юрію... Вір мені... що я справді верну ся сюди такою-ж чистою, як і вийду відсіля, хоч і віддам своє тіло на житєвий ринок. Тільки ти будь... будь тим, чого хотів перед хвилиною від мене... Скажи, що нічого того не було... і що

НБ ПНУС

249712

ти... не спомянеш про те ніколи... ніколи, ні словом, ні рухом.

ЮРІЙ. Ти... ти... я не знаю, що ти робиш зо мною... У мене не стає сил обдумать, обхопити тее мозком. І я не знаю, я не знаю, що мені робить, Марусю... Марусю... Ну що мені сказати зараз, що мені сказати... як мені оповісти, що у мене от-тут.. Я... я не тямлю що се зо мною. Мов хитаюсь я, хитаюсь — і під ногами чорна безодня, і п'їтьма, і холод навколо. Знаєш?... Знаєш що, Марусю? Я лучше... я лучше убю себе, бо виходу я не бачу... я не бачу виходу.

МАРІЯ. Умирать? Навіщо-ж умирать? Ще тільки розкриває ся жите перед нами; ще тільки входимо в него молодими, уквітчаними... Правда, суворо стрінуло нас воно і обвіяло снігом, дощем обляло, але-ж що-ж з того? За те у нас є сили, і молодість, і будуччина! (розкриває вікно). Подивись! Подивись! Сотні людей ходять в низу — і може є між ними такі-ж голодні, як і ми. Ми теж проходили мимо них так само, як тепер і нас лишають; ми теж не добачали мук голоду в звернених на нас очах, але тепер — тепер ми знати мемо, що робить, Юрію. Ми будемо жить, Юрію, і будемо шукать людей — і може багато — багато ще доброго судила нам зробити доля. Може тим фактом „продажі“, про який ми говоримо зараз, ми зможемо спасти колись хоч одну чисту, невинну душу від дійсної погібелі, від дійсного рабства. Пусти мене, Юрію... Пусти і поцілуй. Я принесу тобі твій поцілунок непорушаним з уст — і ти знов поцілуєш мене в такі-ж самі чисті уста. (Юрій сидить, мов окаменілий; Марія підходить і тихо цілує єго в голову). Я іду... Я іду, Юрію... і скоро верну ся назад (накидає хустку, іде; він зі стогоном якимсь простягає руки до неї, вона пориває ся, але, зупиняє ся і, сказавши: „Я зараз“, вибігає з хати.

4.

ЮРІЙ (довго стоїть з якимись безрадними очима; то пройде по хаті, то знов зупинить ся;

БІБЛІОТ.
Івано-Франківського
педагогічного університету
№ 249712

погладив чомусь по столу рукою, придивляє ся на чоботи). Які у мене чоботи... Ага... так, так. Може й справді так буде лучше... Але стійте... Що-ж се, власне стало ся? (тре чоло рукою). Мар... Марусю! Марусю! Не йди! Вернись! (біжить до дверей, потім вертає ся). Що-ж се я наробив? Як-же се стало ся, га? Де-ж мій розум був, де серце? Як-же я посмів пустити — і не сказав ні слова, не зупинив, не звязав нарешті! Ні — сам випровадив. Іди, іди, моя мила — продавай ся, щоб було за що пообідать. Га?... Що-ж ти таке є після сего? Яке-ж ти право маєш називатись людиною? Торговець ти! Людским тілом торгуєш... і совістю своєю. Кого ти продав?... Мрію свою святую, свою сестру, свою кохану... Бога ти свого продав!... Ех ти... Не з'умів зберегти свого золота, свого каменя безцінного і продав на базарі. Не захистив від життя, не пригрів, не з'умів зробити тепла навколо. А вона, моя голубка дорогая, пішла... Як Христос пішла на саможертву... за мене... Ха-ха. Так що-ж ти тепер мусиш робити з собою, милий чоловіче? Як-же ти думаєш, га? Вона вже там, він уже просить сісти, допомагає роздягтись і трусить ся... І що мені з того, що я прибіжу і вирву її з поганих рук і одягну і принесу на руках в сю кімнату? Не поможе... Ех ти, купець. Все одно: не продав сьогодні, так продаш завтра. Ні, Марусю... Тобі треба чистого, такого-ж, як і ти, чоловіка. Пращай (викидає ся в вікно і десь далеко-далеко в низу-чутно тіло упало; крики якісь, гомін...).

5.

МАРІЯ (входить і зупиняє ся біля одвірка). Не можу... не можу, Юрчику!...

Юрій!... Юрій де ти?... (кричить і боїть ся підійти до вікна) Юрій!... (врешті підбігає). Ах!... (упала... а в низу кричать, кричать, кричать...).

Завіса (швидко спадає).

1906. р.

НБ ПНУС

249712